

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

Jurnal 1954-cü ildən nəşr olunur

**2016, № 2 (248)
(APREL - İYUN)**

**AZƏRBAYCAN DİLİ
VƏ
ƏDƏBİYYATI TƏDRİSİ
(ELMİ-METODİK JURNAL)**

Azərbaycan Milli
Kitabxanası

BAKİ - 2016

ABDULLA ŞAIQİN YETİRMƏLƏRİNDƏN VƏ TƏDQIQATÇILARINDAN EŞİTDİKLƏRİM

Məhəmməd BAHARLI

Azərbaycanın çox görkəmli yazıçı və şairlərindən biri olan Abdulla Şaiqin (1881-1959) doğumundan 135 il keçir. Mən onun doğumunun 100 iliyinin necə böyük təntənə ilə qeyd olunduğunun şahidiyəm. Mirzə Fətəli Axundzadə adına Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrında təşkil edilən yubiley tədbirində əsərlərini hamının sevə-sevə oxuduğu bu ölməz sənətkarla bağlı yazdığım bir jurnal məqaləsinə İrandan Rza Pəsfər adlı nəşriyyat işçisinin göndərdiyi məktubun xatırlanması mənim üçün də ən xoş məqamlardan biri idi. Mən həmin məqalədə Abdulla Şaiqin yetirmələrini, tədqiqatçılarını tapıb danışdım, təəssüratlarını öyrənmişdim. O vaxtdan uzun illər ötür. Bəlkə də hamısı haqq dünyasındadır. Mənə məqaləmlə bağlı məktub göndərib Abdulla Şaiq barədə oxuduqlarından bir Azərbaycan türkü kimi qürur duyduğunu bildirən, beş-altı yazışmamızdan sonra, necə deyirlər, yoxa çıxan Rza bəy də həmçinin. Həmin illərdə o, gənc idi. Lakin İranda inqilabdan sonra Sovetlərə gözlənilmədən münasibətin kəskinləşdiyi bir ab-hava hökm sürürdü. Həqiqətən belə idi ki, yenincə

inqilab yolu ilə hakimiyyətə gəlmiş islamçıların yaratdıqları respublikanı Moskva hökuməti kommunistlərin və onların tərəfdarlarının əlləri ilə devirmək istəyirdi. Bu məqsədlə də Azərbaycandan İrana xüsusi adamlar göndərilmişdi. O vaxt Sov.İKP MK-nın katibi işləyən Krilenkonun diplomat oğlu bu sirin üstünü açmış, o tayda tuthatut başlamışdı. Nə qədər şübhəli adamlar, bu tayla əlaqələri olanlar məhv edilmişdi. Hətta islam inqilabının azərbaycanlılar üçün gətirdiyi mətbuat azadlığına, açılan milli məktəblərin fəaliyyətinə son qoyulmuşdu. Məhz belə bir vaxtda mənim Rza Pəsfərlə əlaqələrim kəsildi, məktublarım cavabsız qaldı, elə bil ki, belə bir adam yox imiş.

Azərbaycan Xarici Ölkələrlə Dostluq və Mədəni Əlaqələr Cəmiyyətinin sədri, xalq şairi Nəbi Xəzridən mənə məktublaşdığım adamı tapmaqda köməklik göstərməsini xahiş edəndə demişdi: "İndiki vəziyyətdə bu mümkündürmü? Onu təhlükə altında qoymazsanmı?"...

Nə isə...

İstəyirəm həmin təəssüratlara qayıdaq. Çünki bu da bir tarixdir və onlarda yeni nəsil üçün öyrənilməsi

çox şey var.

“Əziz balalarım!

1901-ci ildə müəllimliyə başladığım ilk günlərdən mən qarşıma bir məqsəd qoymuşdum: xalqımın bala-larını vətənpərvər ruhda böyütdüm, onları mədəniyyətimizlə, ədəbiyyatımızla bacardığım qədər yaxşı tanış edim. Çünki mən gənclərə, öz şagirdlərimə xalqımızın gələcəyi kimi baxardım. Həqiqətən, onların çoxu sonralar Azərbaycanın ən adlı-sanlı adamları oldu.

Əziz balalar, siz də bizim gələcəyimizsiniz. Azərbaycan xalqının başını uca etmək üçün, onun həmişə mədəni xalqlarla bir sırada getməsinə təmin etmək üçün siz elmə, onun müxtəlif sahələrinə yaxşı bələd olmalısınız. Bunun üçün isə yaxşı oxumaq, hər gün oxumaq, müntəzəm oxumaq lazımdır.

Xalqımızı sevin, yaxşı oxuyun, dövrümüzün mədəni, irəli getmiş adamları olun. Qoca bir müəllim, saç, saqqalı ağarmış bir yazıçı öz sevimli balaca vətəndaşlarına bundan başqa nə arzu edə bilər!!!

14.03.1958. A.Şaiq”.

Böyüməkdə olan nəsle müraciətlə Bakıdakı 199 nömrəli məktəbin fəxri xatirə albomuna yazılmış bu sözlərin müəllifi Abdulla Şaiq Azərbaycanın görkəmli pedaqoqlarından və ədiblərindən biri idi. O, bütün ömrünü böyüməkdə olan nəslin təlim-təربiyəsi işinə sərf etmiş və özü demişkən, bəhrəsini də görmüşdü. Belə ki, A.Şaiqin yetirmələrindən çoxu vətənin

ən layiqli övladları olmuş, öz müəllimlərinin xələfləri kimi onun bütün ümidlərini doğrultmuşdur. Mən A.Şaiqin həmin yetirmələrindən, habelə pedaqoji və bədii irsinin tədqiqatçılarından bir neçəsi ilə söhbət edib aşağıdakıları öyrənmişəm.

Görkəmli pedaqoq və ədibin şagirdi olmuş akademik Azad Əfəndiyev:

-Müəllim olmaq, mən deyərdim ki, sözün əsl mənasında xoşbəxtlik və səadətdir. Bu şərtlə ki, A.Şaiq kimi müəllim olasan, yəni mehriban, qayğıkeş, tələbkar və yüksək dərəcədə savadlı.

A.Şaiq çoxlarının müəllimi idi. Şübhəsiz ki, dərslər dediyi adamların hamısına əziz olmuş, əziz olaraq da qalır. O, həqiqətən, xalq müəllimi idi. Yəni onun auditoriyası o qədər geniş idi ki, səsinə bütün xalq eşidirdi. Abdulla Şaiq maarif yoluna çıxarmaq istədiyi xalq ilə həm mətbuat vasitəsilə danışır, ona öz ürək sözlərini çatdırırdı, həm də dərslər deməklə Azərbaycan balalarını bilikləndirirdi. Abdulla müəllim çalışırdı ki, biz şagirdlərinə həyatı yaxından tanıtсын, onu necə gözəlləşdirməyin yollarını öyrətsin. Mən bu dediklərimi əsaslandırmaq üçün fakt gətirmək fikrində deyiləm. Çünki faktlar olduqca çox və bir-birindən maraqlıdır. Həm də bu barədə vaxtilə mətbuatda geniş bəhs etmişəm. Ümumi şəkildə demək istəyirəm ki, Abdulla Şaiqin bir müəllim kimi qüdrəti onda idi ki, dərslər dediyi şagirdlərə nə üçün elm və mərifətə

viyələnməyin sirlərini açır, onlarla necə işləməyin yollarını bildirirdi.

Abdulla Şaiq yaxşı başa düşürdü ki, böyüməkdə olan nəsli ləyaqətli nəsli kimi yetişdirməkdə valideynlərlə, ictimaiyyətlə əlaqəni genişləndirmək, hətta onların özləri ilə ciddi məşğul olmaq lazımdır. Məhz buna görə də o, məktəbliləri əhatə edən mühiti daim öyrənməyə, ona dərinlən təsir göstərməyə çalışırdı. Bu sahədə Abdulla Şaiqin köməyinə onun ədəbi yaradıcılıqla məşğul olması da çatırdı.

Abdulla Şaiqin pedaqoji irsinin tədqiqatçısı, pedaqoji elmlər doktoru, professor Camal Əhmədov:

-Öz pedaqoji və ədəbi fəaliyyəti ilə vətən övladlarına xidmət göstərmiş A.Şaiqlə haqlı olaraq fəxr edirik. Onun pedaqoji fəaliyyəti ədəbi yaradıcılığı ilə də qaynayıb-qarışmışdı ki, bunların birini digərindən ayrı təsəvvür etmək çox çətindir. A.Şaiq öz bədii əsərlərində mühüm pedaqoji problemlər qaldırır və həll edirdi. Sonra həmin əsərlərdən yeri gəldikcə müəllimlik işində geniş istifadəyə çalışırdı. Onun əsərləri əsl əxlaq və tərbiyə, estetik zövq mənbəyidir.

Abdulla Şaiq müəllimlik sənətini yüksək qiymətləndirir və bu barədə belə yazırdı: “Hər şeydə istedad lazım olduğu kimi, müəllimlikdə də istedad olmalıdır”. O, belə istedadlı müəllimlərlə müntəzəm əlaqə saxlayır, onların pedaqoji fəaliyyətini təhlil edir, mütərəqqi fikirlərinin təbliğinə səy göstərirdi.

Azərbaycan müəllimlərinin klas-

sik irsi öyrənmək işinə kömək məqsədilə A.Şaiq hərdən tədqiqat da aparır, elmi qənaətlərini dərsləklərə salır, məktəbə gətirir və müəllimə onun necə öyrədilməsi barədə metodik tövsiyələr verirdi. Onun müəlliflərindən biri olduğu “Ədəbiyyatdan iş kitabı” bu baxımdan indi də öz aktuallığını saxlamaqdadır.

İstər həmin dərsləri, istərsə də bir çox bədii əsərləri, məsələn, “Uşaq göz-lüyü”, “Gözəl bahar”, “Gülzar”, “Gül-şən-ədəbiyyat” və başqaları uzun müddət tədris vəsaiti kimi müəllimlərin diqqətini cəlb etmişdir.

A.Şaiqin bədii əsərlərində yeri böyüməkdə olan nəslin mənəvi təربiyəsi tuturdu. Elmi dünyagörüş, beynəlmiləçilik, vətənpərvərlik, dostluq, milli ənənələrə sdaqət onun gənc nəsle aşılamaq istədiyi və bütün həyatını sərf etdiyi amal idi. Ona görə də Abdulla Şaiq bu gün də bizim müasirimizdir. Onun bədii əsərləri, pedaqoji fəaliyyəti müəllimlərimiz üçün əsl məktəbdir.

Abdulla Şaiq mənə dərslər deməmişdir. Lakin mən ondan həyat dərsləri, yaradıcılıq dərsləri almışam. Onun orta məktəb dərsləklərinə salınmış şeirləri, oxucular arasında geniş yayılmış hekayələri və digər əsərləri həmişə bizim ürək həmdəmimiz, dilimizin əzbəri olmuşdur. Biz A.Şaiqi əvvəl-əvvəl uşaq yazıçısı kimi tanımış, sonralar isə böyüdükcə onu gəncliyin ən sevimli sənətkarlarından biri kimi qəlbimizdə yaşatmışıq. “Keçi”, “Xoruz”, “Uşaq və dovşan” kimi

şeyrləri, “Gözəl bahar”, “Məktub yetişmədi”, “Köç”, “İldırım”, “Xasay” əsərləri, o cümlədən “Araz” romanı yadımızdan çıxarmı?! Bu əsərlərin hər biri həmişə tərəvətli olmaqla bərabər, gənc nəsilə xoş duyğular, həyat ehtirası, mübarizlik hissi oyadır və onun tərbiyəsinə xidmət edir.

Abdulla Şaiqin yetirməsi olmuş Azərbaycan Teatr Cəmiyyəti rəyasət heyətinin sədri, respublikanın xalq artisti Şəmsi Bədəlbəyli:

–Böyük yazıçı və dramaturq, müəllim və tərbiyəçi A.Şaiqi həmişə ehtiram və hörmətlə xatırlayıram. Onun Azərbaycan mədəniyyətinin, xüsusilə Azərbaycan uşaq teatrının yaranmasında və inkişafında böyük xidmətləri olmuşdur. Abdulla Şaiq özünün pədaqoji fəaliyyəti dövründə qazandığı bilik və tərbiyəçi bacarığını, təcrübəsini gənc nəslin vətəne məhəbbət ruhunda tərbiyələnməsinə, böyüməsinə həsr etmişdir. Bu məqsədlə o, bir-birinin ardınca “Xasay”, “El oğlu”, “Vətən”, “Ana”, “Fitnə”, “Nüşabə”, “Bir saat xəlifəlik” və s. əsərlərini yazmışdır. Bu əsərlər Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teatrının repertuarında uzun müddət yaşamış, gənc nəslin təlim və tərbiyəsində əhəmiyyətli rol oynamışdır. Həmin əsərlərin tamaşaya hazırlanması prosesinin isə teatrın aktyor truppasının sənətkarlığının artmasında, püxtələşməsində böyük əhəmiyyəti olmuşdur.

Uşaq psixologiyasına gözəl bələd olan A.Şaiq teatr üçün dram əsərləri

yazmazdan əvvəl uşaqların həyatından bəhs edən bir çox şeir, poema, nəsr əsərləri də yaratmışdır ki, bu əsərlərdə gənclərin təlim-tərbiyə məsələləri əsas mövzu kimi işıqlandırılmışdır.

A.Şaiq Gənc Tamaşaçılar Teatrında tərbiyəçi müəllim, teatrın pədaqoji hissə müdiri vəzifəsində də işləmişdir. Təsədüfi deyildir ki, məşhur tənqidçi V.Q.Belinskiyin “Tərbiyə böyük işdir. O, insanın taleyini təyin edir” kəlamını özünün pədaqoji fəaliyyəti üçün epigraf kimi qəbul edən A.Şaiq tərbiyəni son dərəcə yüksək dəyərləndirmişdir. O, konkret olaraq, tərbiyəyə belə qiymət vermişdir: “Həm pədaqoji fəaliyyətim, həm də əsərlərimlə mən gənc nəslə yeni ruhda tərbiyə etmək – ona mədəniyyətimizi, dil və ədəbiyyatımızı öyrətmək məqsədini qarşıma qoymuşam”. Əlbəttə, ədib bu məqsədinə tam nail ola bilmişdir. Onun Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teatrında tamaşaya qoyulan bir neçə pyesinin uğurlu səhnə həlli bunu bir daha sübut edir.

Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrı da böyük ədib A.Şaiqin yaradıcılığına müraciət etmişdir. “Nüşabə”, “Fitnə” pyesləri tamaşaya hazırlanmış və müvəffəqiyyətlə nümayiş etdirilmişdir.

Məşhur maarifpərvər Mirzə Cabbarın Abdulla Şaiqlə dostluq əlaqələrini, xüsusilə necə məktublaşmalarını tədqiq etmiş filologiya elmləri namizədi Kövsər Tariverdiyeva:

–Görkəmli müəllim, böyük dramaturq A.Şaiq Azərbaycan teatr sənətinin gözəl təbliğatçılarından biri, teatrın və aktyorların yaxın dostu və məsləhətçisi idi.

A.Şaiq dostluğu yüksək qiymətləndirən mehriban və qayğıkeş yoldaş idi. Xalq müəllimi Mirzə Cabbar Abbas oğlu Məmmədzadənin ona yazdığı məktublarında (Azərbaycan MDƏİA, A.Şaiq fondu, 126, siyahı 2, iş № 144) bu səmimiyyətindən daha geniş bəhs edilir.

Məktublardan öyrənirik ki, Abdulla Şaiq və Mirzə Cabbar arasındakı dostluq kağız üzərində olan dostluq deyil, iş və əməllə təsdiq edilmiş ideya dostluğu idi. Bu iki qabaqcıl ziyalı daim bir-birinə yardım əlini uzatmış, bir-birinə böyük qayğı ilə yanaşmışdır. Mirzə Cabbara yazdığı məktubların birində Şaiqin ona müraciətlə işlətdiyi “Mən, sən – ikimiz də bir canıq” ifadəsi ibrətamizdir. Bu dostluq Mirzə Cabbar vəfat edincəyə qədər məhəbbət və hərarətlə davam etmişdir.

Dövlət mükafatı laureatı, ədəbiyyatşünas Yaşar Qarayev:

–A.Şaiq gözəl pədaqoq və ədib olduğu qədər də gözəl insan idi. O, bütün ömrünü gənc nəslin –təlim-tərbiyəsinə ona görə böyük şövqlə sərf edirdi ki, həmin nəslə gələcəyin qurucusu kimi baxırdı. A.Şaiq gələcəyi və

gəncləri çox sevirdi. Bu sevgiyə görə idi ki, onu tez-tez uşaq və gənclərin arasında görmək olurdu.

Bir dəfə Abdulla Şaiqin məktəblilərlə görüşündə mən də iştirak edirdim. Həmin görüş Bakıdakı 199 nömrəli məktəbdə keçirilirdi. 1958-ci ilin söhbətidir. O vaxt, mənim yadımdadır ki, A.Şaiq xəstə idi, lakin buna baxmayaraq, məktəblilərin görüşünə gəlmişdi; özü də böyük həvəslə gəlmişdi. Xəstəliyini bürüzə verdirmədən şagirdlərlə elə həvəslə və mehribanlıqla söhbət edirdi ki, sanki bu söhbəti onun üçün ən şəfəli məlhəm idi. Şagirdlər böyük maraqla onu dinləyir, suallarına cavab alırdılar. Abdulla Şaiqin hər kəlməsi gənc nəslə gözəl insanlığa, vətəni dərin məhəbbətlə sevməyə, biliklərə həvəslə yiyələnməyə çağırış idi. “Qoca bir müəllim, saçlı, saqqalı ağarmış bir yazıçı” balaca vətəndaşlara ən gözəl arzularını diləyirdi. O, həmin arzularını məktəbdə saxlanılan fəxri xatirə albomuna da yazdı...

... Gözəl pədaqoq, gözəl ədib, gözəl insan Abdulla Şaiq yaratdığı əsərlərlə, qoyub getdiyi unudulmaz xatirələrlə bu gün də gənc nəslə nəcibliyə, vətənpərvərliyə, elmə çağırır, balaca vətəndaşların təlim-tərbiyə yolunda öz xələfləri ilə çiyin-çiyinə addımlayır.